

OBS DE FLECHT LIPPENHUIZEN

OP1 Aanbod / Burgerschap

Inleiding

Dit document beschrijft op welke wijze wij op onze school invulling geven aan burgerschap. Op deze manier hebben we een handvat om dat wat we al doen in het juiste kader te gieten, zodat we hetgeen we al doen aan burgerschap bewuster, zichtbaarder en dus beter kunnen doen.

Burgerschap zit in de kern van ons onderwijs en is geen vak apart.

Wij beschrijven hoe wij invulling geven aan burgerschap. Dit doen wij aan de hand van 9 ijkpunten.

Deze ijkpunten zijn:

1. Visie
2. Leerdoelen
3. Onderwijsinhoud
4. Aanpak
5. Schoolklimaat
6. Resultaten
7. Professionalisering
8. Kwaliteitszorg
9. Verbinding

Waarom deze ijkpunten?

Door inhoud te geven aan deze ijkpunten geven we antwoord op deze twee vragen

1. Wat is goed burgerschapsonderwijs?
2. En wat zijn de bouwstenen die we nodig hebben om dat te bereiken?

Tevens stellen we vast wat het burgerschapsonderwijs op onze school kenmerkt.

1. Visie

Op de Flecht draait alles om de leerlingen, ouders en team, om de kwaliteit van het samen zijn op school en de vorming van een stevig fundament voor hun latere sociale en maatschappelijke leven.

Actief burgerschap is het kunnen en willen participeren in de samenleving. Bij burgerschap gaat het expliciet om doen. Een actieve burger heeft de bereidheid en het vermogen deel uit te maken van een gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren.

Bij burgerschap gaat het om diversiteit, acceptatie en tolerantie. Over wat het betekent om een goede burger te zijn zullen de meningen verschillen. Ook de dialoog daarover hoort bij burgerschap. Burgerschap is dus ook reflectie op het eigen handelen, elkaar met respect tegemoet treden en een bijdrage leveren aan de zorg voor je omgeving.

Bovenstaande visie sluit aan bij de idealen van onze school. Onze school is een openbare school.

Uitgangspunten voor ons handelen zijn:

- * *een breed vormingsaanbod is een belangrijke basis voor verdere ontwikkeling;*
- * *elk kind moet zich op school gelukkig en veilig voelen;*
De ontwikkeling van het zelfvertrouwen, de zelfstandigheid en de weerbaarheid wordt zoveel mogelijk gestimuleerd.
- * *ieder mens is uniek en alle mensen zijn verschillend;*
Het is belangrijk te onderkennen dat medeleerlingen verschillen in aanleg, tempo, geaardheid en belangstelling.
- * *alle mensen zijn gelijkwaardig;*
- * *ieder mens is medeverantwoordelijk voor de gemeenschap;*
Schoolregels moeten duidelijk zijn en betrekking hebben op het rekening houden met elkaar, je verantwoordelijk voelen voor de omgeving en het aanleren van goede manieren en gewoontes.
- * *een goede sfeer op school en in de groep;*
De vriendschappelijke omgang tussen leerkrachten, leerlingen en ouders, onderling goed samenwerken vinden we erg belangrijk.

Wij zijn een moderne school die kennis heeft en neemt van een veranderende samenleving.

Ons burgerschapsonderwijs krijgt, in onze omgeving en met onze ouders en leerlingen, vorm en inhoud.

Wij kennen de vereisten zoals die in: Artikel 5, derde lid van de WPO aan burgerschapsonderwijs worden gesteld.

Ten slotte sluit ons burgerschapsonderwijs aan op het Onderzoekskader van de inspectie bij:

OP1 Aanbod en VS2 Schoolklimaat

2. Leerdoelen

De kerndoelen zijn voor ons leidraad om het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie inhoud te geven.

Aan integratie en burgerschap gerelateerde kerndoelen voor het primair onderwijs zijn opgenomen in

de doelen 36, 37 en 38:

- 36 De leerlingen leren hoofdzaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.
- 37 De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- 38 De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen.

Ook aspecten van de kerndoelen 34 en 35 zijn van belang, en tot op zekere hoogte is ook kerndoel 39 aan burgerschap gerelateerd:

- 34 De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.
- 35 De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.
- 39 De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.

De kerndoelen dragen daarmee bij aan de kennisbasis van burgerschap zoals door de minister verwoord. Bovendien komt de Europese en internationale dimensie terug. Daarnaast zijn er enkele cognitieve vaardigheden zoals gebruik van bronnen, vergelijken en het hanteren van de perspectieven bestuur, cultuur en levensbeschouwing. Houdingen die terug komen zijn respect voor diversiteit en algemeen aanvaarde waarden en normen en zorg voor het milieu. Wij werken met Curriculum.nl.

Curriculum.nl werkt met 11 bouwstenen: deze bouwstenen bieden een gemeenschappelijke taal en vormen een landelijke uitwerking van dit vakgebied. De website [Uitwerking Burgerschap – Curriculum.nu](https://www.curriculum.nl/uitwerking-burgerschap) geeft ons handreikingen over hoe we in de verschillende bouwen dit aan de orde kunt stellen. Deze doelen zijn concreet en per bouw uitgewerkt.

2. Onderwijsinhoud

Het curriculum zoals wij dat bij de leerdoelen hebben vastgesteld kent een logische opbouw en een doorgaande lijn. Onderdelen uit het curriculum krijgen aandacht bij andere vakgebieden. Leraren zijn zich hier terdege van bewust. Wij grijpen de wereld oriënterende vakken aan en de kansen die zich voordoen om elementen uit burgerschap aan de orde te stellen. Ook is de actualiteit in onze omgeving en de wereld onderdeel van de dagelijkse groepspraktijk.

De Flecht is een openbare school. Wij willen dat op onze school iedereen zich thuis voelt. Dit betekent, dat het respecteren van de verschillende levensovertuigingen hoog in ons vaandel staat. Deze wederzijdse kennis zal leiden tot wederzijds begrip en respect.

De Flecht is ook een school waar de kinderen naar toe komen om zich een aantal vaardigheden en houdingen eigen te maken, maar vooral om kennis en inzicht op te doen.

Gelijkwaardigheid tussen mensen is een belangrijk uitgangspunt. Onze kinderen moeten respect op kunnen brengen voor waarden en normen van anderen, die zich onderscheiden in kleur, status, cultuur of geloof. We zijn alert op discriminatie en pesten en werken aan het voorkomen ervan. En als het toch gebeurt, grijpen we in.

De omgang tussen de kinderen, het team en de ouders geschiedt op basis van respect.

Wij hebben een aantal (omgangs)regels vastgesteld die ook in de schoolgids zijn opgenomen.

Met elkaar willen wij een waarden en normen opstellen die toepasbaar zijn in de leefomgeving binnen de school en vervolgens binnen het dorp. Het participeren in de maatschappij vereist diverse competenties die hieronder zijn samengevat:

- Respect hebben voor elkaar en elkaars mening en andere geloofsovertuigingen
- Eerlijk en open zijn
- Elkaar de ruimte geven
- Samenwerken en samenspelen
- Aandacht hebben voor alles en iedereen in de directe omgeving die hulp nodig heeft
- Verdraagzaam zijn
- Zorgen voor jezelf en elkaar, de leefomgeving, de materie en het milieu
- Vriendelijk en beleefd zijn
- Werk en (t)huiswerk goed verzorgen
- Overleggen en toegeven
- Een band met andere mensen ontwikkelen
- Opkomen voor jezelf

Leerlingen groeien op in een steeds complexere, pluriforme en multiculturele maatschappij. Onze school vindt het belangrijk om de leerlingen op een goede manier voor te bereiden op de maatschappij. Ook nu al maken onze leerlingen deel uit van de samenleving.

Aandacht besteden aan Burgerschap en sociale integratie is een wettelijke opdracht. Bij ons op school is Burgerschapsvorming niet een apart vak. Het is verweven met ons hele onderwijsaanbod:

1. Kennis en kennisoverdracht

Als school vinden wij kennis en kennisoverdracht belangrijk. Ook bij burgerschapsvorming.

Dan gaat het om zaken als:

- Kennis van geestelijke stromingen als Hindoeïsme, Boeddhisme, Christendom, Islam
- Inrichting van de rechtspraak in Nederland
- De werking van democratie (verkiezingen, politiek partijen, Prinsjesdag)
- Discriminatie, Rechten van het kind, rechten van de mens

2. Houding/attitude

Wij vinden het heel belangrijk dat kinderen een goede attitude leren ontwikkelen bijvoorbeeld door:

- Openstaan voor de diversiteit aan opvattingen, geloven, etniciteit en culturen in onze samenleving; de rol van de leerkracht is neutraal.
- Actief deelnemen aan de samenleving
- Basiswaarden leren hanteren zoals gelijkwaardigheid van mensen, vrijheid van meningsuiting en afwijzen van discriminatie;
- Democratie
- Verantwoordelijkheid willen en durven nemen
- Ontwikkelen van waarden en normen
- Samen werken en samen spelen

3. Reflectie en meningsvorming

Een ander belangrijk uitgangspunt vinden wij dat kinderen leren na te denken (reflectie) en praten over (meningsvorming) de manier waarop ze in het leven staan en tegen de dingen aankijken en omgaan met levensvragen. Bij ons op school komt dat vooral tot uiting bij de lessen Godsdienstige Vorming en Humanistisch Vormingsonderwijs maar ook op andere momenten.

4. Sociale vaardigheden

Een vierde uitgangspunt is voor ons dat we onze leerlingen ook praktische vaardigheden bijbrengen waardoor ze zich sociaal emotioneel competent gaan voelen en gedragen. We hebben daarvoor een speciale methode “Beter omgaan met jezelf en de andere” waarmee we onze leerlingen leren:

- hoe ga je om met je zelf
- hoe ga je om met anderen
- hoe ga je om met je omgeving

Kinderen in de bovenbouw die weinig zelfvertrouwen hebben en sociaal onhandig kunnen worden doorverwezen naar “Playing for Success”. Dit is een traject waarbij kinderen wordt geleerd om sociaal vaardiger te worden en met succes de overstap kunnen maken naar het voortgezet onderwijs. Deelname wordt door stichting Comprix bekostigd. Na overleg met leerkracht, intern begeleider en ouders kan de leerling worden ingeschreven via de website

www.playingforsuccesszuid-friesland.nl

De promotiefilm is te bekijken via de volgende link:

https://youtu.be/3LH_-xtNPQA

5. De school als oefenplaats

In onze school leven we als leerlingen en leerkrachten met elkaar in een minisamenleving. Op school oefenen onze leerlingen (en ook de leerkrachten) in het samenleven met elkaar. Dat doen we heel praktisch, bijvoorbeeld door:

- Kinderen en sociaal handig/onhandig gedrag
- Het samen met de kinderen opstellen van schoolregels en klassenregels
- Het elkaar er op aanspreken wanneer je je niet houdt aan de afgesproken regels
- Oefenen in democratie
- Leerlingen te leren zelf conflicten op te lossen

De leerlingen raad (leerlingen van groep 5 t/m 8) komen regelmatig bijeen om te overleggen over de schoolse zaken.

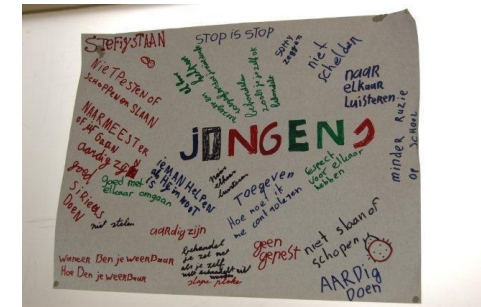
6. Zelfstandigheid/verantwoordelijkheid

We leren onze kinderen ook allerlei organisatorische vaardigheden. Al doende leren we onze kinderen door zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. We willen dit gaandeweg uitbreiden:

- Kinderen van groep 5, 6, 7 en 8 worden betrokken bij de schoolreis en zijn dan verantwoordelijk voor de organisatie en uitvoering van minimaal één activiteit(bonte avond)
- Leerlingen mogen af en toe een programmaonderdeel verzorgen(bv. een afsluiting tijdens gymnastiek)

7. Gerichtheid op de buitenwereld

In de loop van het jaar organiseren wij allerlei activiteiten die ten doel hebben de kinderen te betrekken bij de samenleving. We noemen hier een aantal om u een beeld te geven

- Bezoek aan kerk
- Bezoek aan bibliotheek
- Bezoek aan de instanties als het past binnen een project (bv. gemeente, politie)
- Gastsprekers op school
- Voorlichting op school over drugs, alcohol, vuurwerk, etc.
- Bezoek musea, theater, bedrijven en voortgezet onderwijs
- Training volgen in mediawijsheid

8. Basiswaarden

Op onze school hanteren wij de volgende basiswaarden van de democratische rechtsstaat:

- Vrijheid van meningsuiting
- Gelijkwaardigheid
- Begrip voor anderen
- Verdraagzaamheid
- Autonomie
- Afwijzen van onverdraagzaamheid
- Afwijzen van discriminatie

Ongewenste opvattingen, houdingen en gedragingen van leerlingen en leraren met betrekking tot bovenstaand beleid worden niet getolereerd.

4. Aanpak

Voor ons burgerschapsonderwijs zetten wij de volgende methode(s) in:

- Lessen uit Leefstijl en lessen uit “Grip op de groep”
- Lessen uit de methodes voor wereldoriëntatie (Blink)
- Tv weekjournaal volgen
- Nieuwsbegrip leesteksten

Wij hebben materialen op school om ons burgerschapsonderwijs te versterken en te illustreren.

Voorbeelden hiervan zijn o.a.: huis van gevoelens, leesboeken en prentenboeken die gerelateerd kunnen worden aan burgerschap, leskist paarse vrijdag voor alle groepen, boek met samenwerkingsopdrachten.

Regelmatig oefenen wij met onze leerlingen principes van democratie en leren wij onze leerlingen zich in de wereld te bewegen.

Dit doen wij o.a. door:

Leerlingenraad met leerlingen uit groep 5, 6, 7 en 8

In overleg met de leerlingen school afspraken en groepsregels op te stellen

Bezoek aan gemeentehuis

Bezoek brengen aan bibliotheek

HVO lessen in groep 7 en groep 8

Herdenking slachtoffers van de 2^e WO

3^e dinsdag van september aandacht schenken aan de miljoenennota

Volgen van het TV weekjournaal

Aandacht hebben voor en discussiëren over (wereld) nieuws o.a. boerenprotest, oorlog in Oekraïne, aardbeving in Turkije en Syrië, problematiek rondom vluchtelingen etc.

Bovenstaande methodieken, materialen en activiteiten sluiten nauw aan bij onze visie op onderwijs en burgerschap en bij onze wereldbeschouwing.

5. Schoolklimaat

Iedere dag werken wij aan een sterk pedagogisch schoolklimaat. De afspraken die wij hierover maken zijn duidelijk herkenbaar terug te zien in de groepen. Onze leerlingen en leraren kennen deze afspraken. Als school doen wij er alles aan om onze leerlingen, ouders en leraren een veilige omgeving te bieden. Regelmatig peilen wij dan ook de gevoelens rond tevredenheid en veiligheidsbeleving.

Onze leraren kennen de principes zoals we die in dit document hebben beschreven en onderschrijven de uitgangspunten.

De leraren kennen de leerdoelen zoals die bij ijkpunt 2 en 3 zijn vastgesteld en bieden deze planmatig aan.

Wij zijn van mening dat de visie van onze school op onderwijs (zie schoolgids) nauw aansluit op de wijze waarop wij invulling geven aan burgerschapsonderwijs.

Wij kiezen er bewust voor om groep overstijgend samen te werken. Kinderen leren op deze manier, begrip voor elkaar te rekening met elkaar te houden en elkaar te helpen daar waar het nodig is.

Wij geven ruimte aan diversiteit. Leerlingen uit andere culturen bezoeken onze school. Wij werken er aan om kansengelijkheid te bevorderen.

Met onze leerlingen oefenen wij in sport- en spelsituaties aan incasseringsvermogen, omgaan met winnen en verliezen, samenwerken.

Onze leerlingenraad functioneert als partner in de beleidskeuzes die wij als school maken waar mogelijk. De mening van onze leerlingen en hun ouders doet er toe.

6. Resultaten

Wij hebben inzicht in de wijze waarop onze leerlingen zich ontwikkelen.

Met Cito Leerling in Beeld wordt duidelijk hoe een leerling zich ontwikkelt in de breedste zin en krijgt de leerling inzicht in zijn ontwikkeling en draagt dit bij aan het eigenaarschap van de leerling.

De methodes bevatten toetsen, waardoor structureel de ontwikkeling van de kinderen wordt bijgehouden. De leerkrachten van de Flecht zijn voldoende in staat om de kinderen te observeren en zo de ontwikkeling van de kinderen te volgen.

Wij gaan na op welke wijze de doelen in ons burgerschapsonderwijs gehaald worden.

Resultaten van ons burgerschapsonderwijs presenteren wij in de jaarlijkse zelfevaluatie.

Wij oriënteren ons op landelijke referentiepunten om uitspraken te kunnen doen over ons burgerschapsonderwijs. Zie uitwerking Burgerschap van Curriculum.nu

We werken met de uitgangspunten van de Vreedzame school.

7. Professionalisering

Onze leraren kennen de uitgangspunten en leerdoelen van ons burgerschapsonderwijs en kunnen deze overbrengen op onze leerlingen.

In ons team zitten specialisten op het gebied van: reken onderwijs, sport en beweging en kunst- en cultuureducatie

In een open sfeer en in onderling vertrouwen werken wij aan een sterk positief schoolklimaat.

Waar nodig kan nascholing worden ingezet.

Wij volgen via E-wise de scholing die betrekking heeft op Burgerschap en sociale integratie.

8. Kwaliteitszorg

Dit beleidsstuk is terug te vinden bij OP1 Aanbod / Burgerschap in de kwaliteitszorg. Dit sluit aan bij de uitgangspunten van ons schoolplan, de visie van onze school en ons onderwijskundig beleid.

Periodiek en cyclisch tijdens de teamvergaderingen gaan wij na of ons beleid bijstelling vraagt.

Tweejaarlijks inventariseren we de mate van tevredenheid bij de ouders en leerlingen.

Ouders en leerlingen vullen de veiligheidsmonitor in. De uitkomsten worden geanalyseerd en daar waar nodig krijgt het een vervolg. Conclusies worden getrokken en actiepunten worden besproken en uitgevoerd.

Ieder jaar presenteren wij de voortgang van ons burgerschapsonderwijs in de zelfevaluatie.

Wij zijn kritisch op ons werk en houden ons zelf jaarlijks een kwaliteitsspiegel voor. We gaan ieder jaar na of we de afgesproken dingen doen en of we die goed doen.

9. Verbinding

Onze school staat middenin de samenleving en in ons dorp. We doen regelmatig mee aan acties die door het dorp worden geïnitieerd.

Activiteiten doen wij waar mogelijk met maatschappelijke partners. Wij realiseren ons dat wij onderdeel uitmaken van een grotere wereld die nog ontdekt moet worden door onze leerlingen. Wij realiseren ons daarbij onze verantwoordelijkheid.

Burgerschap is in toenemende mate van belang. De maatschappij vraagt ons hoe we dit doen en daarom presenteren wij in onze publicaties, beleidsstukken en website de activiteiten die worden uitgevoerd.

Bestuur en inspectie nemen kennis van ons werk.

Zie voor meer informatie: Leerkrachten, map Beleid en map Burgerschap.

Bijlage 1 Praktische uitvoering

We gebruiken aanvullend op het basisaanbod/afspraken de volgende methoden:

- In alle groepen: methode voor sociaal emotionele ontwikkeling:

Leefstijl en Grip op de groep en werken met de lessencyclus van de Vreedzame School

- *Via wisselende schooltelevisieprogramma's die aangeboden worden gedurende het schooljaar wordt er aandacht aan actief burgerschap gegeven.

- **Blink Wereldoriëntatie**

Natuurkunde en biologie: Leefwereld

*Vanaf groep 3: het brengen tot verwondering: wie ben ik en waar heb ik in mijn directe omgeving mee te maken?

*Vanaf groep 4: verbreding tot een iets grotere wereld, minder gericht op het "ik" en meer op sociale interactie en relaties; nieuwsgierigheid kweken>laten nadenken/beseffen>uitnodigen tot vragen stellen

*Vanaf groep 5 t/m 8 : Hieronder volgt een overzicht van de verschillende aspecten van actief burgerschap die vanaf groep 5 in Meander, Brandaan en Leefwereld ruimschoots aandacht krijgen:

Mocht er worden overgegaan op de aanschaf van een nieuwe methode voor geschiedenis en aardrijkskunde of wereldoriëntatie, worden de verschillende onderwerpen van burgerschap toegevoegd.

Jaarplanning vanuit de principes van de Vreedzame school

week	groep 1/2	groep 3/4	groep 5/6
1	Welkom in onze groep De leerlingen leren elkaar beter kennen	Welkom in onze groep	Welkom in onze groep Leerlingen leren elkaar beter kennen en maken enkele omgangsafspraken.
2	Zo doen wij dat in onze klas De leerkracht biedt helderheid over de belangrijkste regels en routines in de klas. De leerlingen doen daar ervaring mee op.	Welkom in onze groep Leerlingen leren elkaar beter kennen en maken enkele omgangsafspraken.	Regels in onze groep Belangrijke regels van groep en school, en het onderscheid tussen <i>regels</i> en <i>afspraken</i> worden besproken.
3	Wat is waar? De leerlingen (her)ontdekken hun leeromgeving door een speurtocht.	Regels in onze groep Belangrijke regels van groep en school, en het onderscheid tussen <i>regels</i> en <i>afspraken</i> worden besproken.	Taken in onze groep (1) Leerlingen maken een lijst van taken die ze zelf kunnen uitvoeren in de klas.
4	Taken in onze groep De leerlingen worden mede verantwoordelijk gemaakt voor de gang van zaken in de klas. De taken in de klas worden geïntroduceerd.	Takenlijst maken Leerlingen maken een lijst van taken die ze zelf kunnen uitvoeren in de klas.	Taken in onze groep (2) Leerlingen geven aan welke taken ze willen doen en met wie.
5	Taken verdelen De leerlingen geven aan welke taak ze willen doen en vervolgens worden de taken verdeeld.	Taken verdelen Leerlingen geven aan welke taken ze willen doen en met wie.	Opstekers en afbreker Er wordt een verhaal verteld waarin veel afbrekers voorkomen. Vervolgens bedenken de kinderen zelf opstekers.
6	Opstekers en afbrekers De leerlingen ervaren het effect van opstekers en afbrekers.	Opstekers en afbreker Aap en Tijger geven afbrekers aan elkaar. Leerlingen bedenken opstekers die ze aan elkaar kunnen geven.	Verskil van mening De leerlingen ervaren dat er verschil van mening mag zijn en dat dit niet betekent dat je elkaar niet meer aardig vindt.
7	Wij geven opstekers De leerlingen oefenen met het geven en ontvangen van opstekers.	Wat vind ik er zelf van? De leerlingen ontdekken met behulp van Aap en Tijger dat je een meningsverschil kunt hebben, ook als je vrienden bent.	Samenwerken in onze groep De leerlingen krijgen een opdracht om in tweetallen samen te werken, en reflecteren daar op.
8	.STOP! HOU OP! De leerlingen leren dat ze hun grens aan kunnen geven door STOP HOU OP! Te zeggen.	Stop! Hou op! De leerlingen leren m.b.v. Aap en Tijger dat je STOP, HOU OP! kunt zeggen als je niet geplaagd wilt worden.	Samenwerken met een ander Leerlingen worden gekoppeld aan een klasgenoot die ze niet zo goed kennen en voeren samen een klein toneelstukje op.
9	Een feest De leerlingen worden mede verantwoordelijk gemaakt voor de gang van zaken in de klas. De leerkracht bereidt samen met hen de verjaardag van Aap voor.	Samenwerken: crea-les De leerlingen krijgen een opdracht om in tweetallen samen te werken, en reflecteren daar op.	Pesten en plagen Het verschil tussen pesten en plagen wordt besproken. De leerlingen bedenken wat ze kunnen doen als er gepest wordt.
9A	Goed luisteren M.b.v. Aap en Tijger zien de leerlingen wat slecht luisteren is. Ze bedenken wat goed luisteren is, en oefenen daarmee.	Je fijn voelen Leerlingen leren dat ze zelf actie kunnen ondernemen als ze zich ergens niet fijn voelen.	Je fijn voelen Leerlingen leren dat ze zelf actie kunnen ondernemen als ze zich ergens niet fijn voelen.
10	Aap is jarig De verjaardag van Aap wordt gevierd. Er worden afspraken gemaakt over het vieren van verjaardagen in de groep.	Samen afspraken maken Leerlingen maken de laatste omgangsafspraken, maken de poster af, en we starten de Opstekerkring.	Samen afspraken maken Leerlingen maken de laatste omgangsafspraken, maken de poster af, en we starten de Vraag- en opstekerkring.

week	groep 7/8	groep 7/8
1	Welkom in onze groep Leerlingen leren elkaar beter kennen en maken enkele omgangsafspraken.	Welkom in onze groep Leerlingen leren elkaar beter kennen en maken enkele omgangsafspraken.
2	Regels in onze groep Belangrijke regels van groep en school, en het onderscheid tussen <i>regels</i> en <i>afspraken</i> worden besproken.	Kritisch denken Leerlingen leren kritisch te reflecteren.
3	Samen verantwoordelijk – Takenlijst 1 Leerlingen maken een lijst van taken die ze zelf kunnen uitvoeren in de klas.	Kritisch denken over onze regels Leerlingen leren kritisch te reflecteren op de regels in klas en school.
4	Samen verantwoordelijk – Takenlijst 2 De leerlingen solliciteren naar taken. De taken worden verdeeld.	Taken in de klas De leerlingen denken in tweetallen na over taken die er in de klas zijn zodat er een takenlijst tot stand komt.
5	Respect: opstokers, tips, afbrekers Leerlingen diepen het begrip respect uit. Ze denken na over de sfeer in de klas aan de hand van opsteker, afbreker en tip	Taken in de klas 2 De leerlingen solliciteren naar taken. De taken worden verdeeld.
6	Meningen en argumenten De leerlingen geven hun mening over stellingen en proberen elkaar in een debat te overtuigen. Ze ervaren dat vrienden kunnen verschillen van mening.	Taken in de school Leerlingen voelen zich mede verantwoordelijk voor de gemeenschap die de school is. Ze bedenken klas overstijgende taken.
7	Samenwerken in onze groep De leerlingen krijgen een opdracht om in tweetallen samen te werken, en reflecteren daar op.	Dit ben ik – deel 1 Leerlingen maken een start met een boek dat gaat over henzelf. Met als doel om te werken aan zelfreflectie en zelfkennis.
8	Samenwerken met een ander Leerlingen worden gekoppeld aan een klasgenoot die ze niet zo goed kennen en voeren samen een klein toneelstukje op.	Dit ben ik – deel 2 Leerlingen gaan verder met hun 'eigen boek'. Met als doel om te werken aan zelfreflectie en zelfkennis.
9	Pesten en plagen Het verschil tussen pesten en plagen wordt besproken. De leerlingen bedenken wat ze kunnen doen als er gepest wordt.	Dit ben ik – deel 3 Leerlingen maken hun 'eigen boek' af. In deze les wordt ook het WERKGESPREK geïntroduceerd.
9A		Digitaal pesten Digitaal pesten wordt besproken en we maken afspraken over omgaan met sociale media
10	Samen afspraken maken Leerlingen maken de laatste omgangsafspraken, maken de poster af, en we starten de Vraag- en opstekerkring.	Samen afspraken maken De leerlingen maken de laatste omgangsafspraken voor in de groep, en zetten hun 'handtekening' onder de poster.

Blok 2 – We lossen conflicten zelf op *Leerlingen leren hoe ze zelf (zonder hulp van de leerkracht) conflicten constructief kunnen oplossen*

week	Groep 1/2	groep 3/4	groep 3/4
11	Samen kunnen we alles Leerlingen ervaren dat samenwerken een positief effect kan hebben	Ruzie en conflict Leerlingen leren het onderscheid tussen conflict en ruzie.	Ruzie en conflict Leerlingen leren het onderscheid tussen conflict en ruzie.
12	Ruzie De leerlingen leren waaraan ze een ruzie kunnen herkennen en dat ze na een ruzie weer rustig kunnen worden.	De drie petjes Met behulp van Aap en Tijger maken de leerlingen kennis met drie manieren van reageren op een conflict, die gesymboliseerd worden door drie kleuren petjes.	De drie petjes De leerlingen onderscheiden drie manieren van reageren bij een conflict met behulp van een rollenspel.
13	We maken het weer goed! De leerlingen leren hoe ze het na een ruzie weer goed kunnen maken.	Oefenen Leerlingen oefenen de drie manieren van reageren op een conflict.	De gele pet De leerlingen ervaren nogmaals dat met de rode pet een conflict tot ruzie leidt. Ze leren dat met de gele pet gepraat wordt in plaats van ruzie gemaakt.
14	Om de beurt Leerlingen leren de strategie 'om de beurt'.	Win-win-oplossingen Leerlingen leren hoe je een conflict zo kunt oplossen dat beide partijen tevreden zijn.	Win-win-oplossingen De leerlingen hebben in groep 3 geleerd wat een win-win-oplossing en een win-verlies-oplossing is, en in deze les leren ze wat een verlies-verlies-oplossing is.
15	Ik mag eerst Leerlingen leren een aanvullende strategie waarin het lot beslist, om 'om de beurt' zonder ruzies te laten verlopen.	Oorzaken van conflicten De leerlingen bedenken wat oorzaken van conflicten zijn aan de hand van verhaaltjes en hun eigen ervaringen en bespreken wat ze daar aan zouden kunnen doen.	Oorzaken van conflicten De leerlingen bedenken wat oorzaken van conflicten zijn aan de hand van verhaaltjes en hun eigen ervaringen en bespreken wat ze daar aan zouden kunnen doen.
16	Los het op-kaart De leerlingen leren hoe ze een ruzie op kunnen lossen met een stappenplan.	Stappenplan PRAAT HET UIT Een stappenplan wordt stap voor stap aangeboden en geoefend.	Stappenplan PRAAT HET UIT De leerlingen bespreken het stappenplan voor conflictoplossing in aanwezigheid van ouders. Ze spelen de stappen voor.

Blok 2 – We lossen conflicten zelf op *Leerlingen leren hoe ze zelf (zonder hulp van de leerkracht) conflicten constructief kunnen oplossen*

week	groep 5/6	Groep 5/6	groep 7/8	groep 7/8
11	Conflicten De leerlingen inventariseren wat voor conflicten er in onze groep voorkomen. Ze wegen de ernst van die conflicten, en denken na over het oplossen van erge conflicten.	Conflict en geweld De leerlingen inventariseren in tweetallen drie soorten geweld. Ze formuleren een mening en discussiëren met elkaar over de relatie geweld en pijn.	Wereldconflicten De leerlingen oefenen onderscheiden van belangen van beide partijen in een conflict. Ze passen de metafoor van de petten toe op krantenberichten over conflicten tussen staten.	Groepsdruk Leerlingen leren dat het belangrijk is om nee te kunnen zeggen (in situaties dat ze onder druk worden gezet), en hoe ze dat moeten doen.
12	Hoe reageer ik op een conflict? De leerlingen inventariseren eigen reacties bij een conflict. Ze herhalen wat de gevolgen zijn van verschillende reacties, en dat conflicten het best met de gele pet opgelost kunnen worden.	Ruzie of niet? De leerlingen schrijven conflicten op waarbij ze op verschillende manieren hebben gereageerd. Ze brainstormen over wat het moeilijk maakt om met de gele pet te reageren.	Geweld en onderhandelen De leerlingen passen hun kennis over conflicten toe op de analyse van conflicten die in de wereld spelen.	Een eigen mening Leerlingen aan het denken zetten over de kracht van de groepscode en het hebben van een eigen mening.
13	Een voornemen De leerlingen formuleren hun eigen mening over de drie oplossingsmethoden. Ze maken individuele voornemens ten aanzien van hun wijze van reageren op een conflict.	Voordelen, nadelen De leerlingen onderzoeken wat de voor- en nadelen van de verschillende manieren van conflictoplossing zijn. Ze nuanceren de regel dat je altijd de gele pet moet opzetten.	Conflicten vreedzaam oplossen De leerlingen lezen de teksten over de Verenigde Naties en de rechtbank en beantwoorden de vragen erover.	Wat mag echt niet? Leerlingen worden zich bewust van regels waar iedereen zich aan zou moeten houden, en die boven alle andere regels staan.
14	Win-win-oplossingen Leerlingen leren wat een compromis is, en oefenen met het vinden van oplossingen.	Win-win-oplossingen Leerlingen verdiepen de begrippen win-win-oplossing, win-verlies-oplossing, verlies-verlies-oplossing, en compromis.	Win-win-oplossingen De leerlingen leren verdiepen hun begrip van win-win-oplossingen en ze kennen het begrip 'herstel'.	Hoe geef ik kritiek? De leerlingen vergroten hun vaardigheid in het geven van kritiek.
15	Het loopt uit de hand! De leerlingen leren hoe een conflict kan escaleren, en hoe je dat kunt voorkomen. Ze denken na over veel voorkomende irritaties in de groep, en maken daar afspraken over.	Oorzaken van conflicten De leerlingen onderzoeken de oorzaken van veel voorkomende conflicten in hun groep en brainstormen over het voorkomen ervan.	Oorzaken van conflicten De leerlingen analyseren de oorzaken van conflicten in de wereld buiten school aan de hand van krantenberichten.	Hoe ontvang ik kritiek? De leerlingen reflecteren op hun eigen gedrag t.a.v. het ontvangen van kritiek. Zij vergroten hun competentie door te leren hoe je rustig kunt blijven en een discussie aan kunt gaan.
16	Stappenplan PRAAT HET UIT De leerlingen bespreken het stappenplan voor conflictoplossing in aanwezigheid van ouders. Ze spelen de stappen voor.	Stappenplan PRAAT HET UIT De leerlingen oefenen nogmaals met het stappenplan PRAAT HET UIT, en denken na over toepassing en gebruik ervan.	Stappenplan PRAAT HET UIT De leerlingen ontwerpen een stappenplan voor het oplossen van conflicten en bedenken hoe ze de kleintjes op school kunnen helpen daarmee.	Herstel De leerlingen worden zich bewust van de kracht van het herstellen van de schade na een conflict, en oefenen in het bedenken van vormen van herstel.

Blok 3 – We hebben oor voor elkaar *Leerlingen leren belangrijke communicatieve vaardigheden, zoals duidelijk communiceren, goed luisteren, vragen stellen, verplaatsen in het gezichtspunt van een ander, verschil van mening overbruggen*

week	groep 1/2	groep 3/4	groep 3/4
17	Samen praten Introductie van de verteldoos. Leerlingen praten met elkaar, vertellen en luisteren om de beurt	Wat bedoel je? Leerlingen leren het belang van duidelijk communiceren en dat je vragen kunt stellen als je iemand niet goed begrijpt	Zo zeg je dat De leerlingen leren hoe je op een aardige manier iemand iets kunt weigeren en oefenen daarmee
18	Zo praten we met elkaar Er wordt een nieuwe afspraak gemaakt over hoe met elkaar gepraat wordt in de groep. Er wordt een poster gemaakt met regels en afspraken: 'Zo praten we met elkaar'	Luisteren en vragen stellen De leerlingen oefenen het vragen stellen en goed luisteren naar elkaar	Misverstand Leerlingen leren wat een misverstand is en dat dat tot een onnodig conflict kan leiden. Ze bedenken misverstanden die ze zelf hebben meegemaakt
19	Praten met je lichaam Leerlingen leren dat het belangrijk is om ook op de lichaamstaal van iemand te letten en dat ze er zelf ook gebruik van kunnen maken als ze iets duidelijk willen maken	Misverstand De leerlingen maken kennis met het begrip misverstand (als een mogelijke oorzaak voor conflicten) en bedenken misverstanden die ze zelf gehad hebben	Gezichtspunt De leerlingen luisteren naar twee verhalen die hetzelfde vertellen vanuit twee verschillende gezichtspunten
20	Iets aardigs vragen Leerlingen leren dat de manier waarop we iets vragen heel belangrijk is in communicatie	Gezichtspunt Leerlingen leren wat een gezichtspunt is. En dat het begrijpen van elkaars gezichtspunt belangrijk is om een conflict op te kunnen lossen	Waarom vind je dat? De leerlingen leren hun mening te geven, te argumenteren en tot overeenstemming te komen
21	Wat vind jij? Leerlingen leren dat ze een eigen mening kunnen hebben, zonder dat dat tot ruzie hoeft te leiden	Wat vind jij? Leerlingen leren dat ze een eigen mening kunnen hebben, zonder dat dat tot een conflict hoeft te leiden	Luister je wel naar me? Met behulp van een interview oefenen de leerlingen luisteren, vragen stellen en samenvatten
22	Samen kiezen De leerlingen leren dat ze een eigen mening mogen hebben en dat het af en toe nodig is om het eens te worden met elkaar	Het samen eens worden De leerlingen leren dat je een eigen mening mag hebben, maar dat het af en toe nodig is om het eens te worden met elkaar. En dat je soms moet zeggen: 'Vooruit dan maar'	We hebben oor voor elkaar De leerlingen houden, in aanwezigheid van de ouders, een vergadering om te laten zien wat ze allemaal hebben geleerd over 'praten met elkaar'

Blok 3 – We hebben oor voor elkaar *Leerlingen leren belangrijke communicatieve vaardigheden, zoals duidelijk communiceren, goed luisteren, vragen stellen, verplaatsen in het gezichtspunt van een ander, verschil van mening overbruggen*

week	groep 5/6	groep 5/6	groep 7/8	groep 7/8
17	Zo ben je duidelijk Leerlingen beschrijven voorwerpen die de ander moet raden, eerst zonder, daarna met vragen stellen. En ze maken een tekening op aanwijzingen van de leerkracht. Ook eerst zonder, daarna met vragen stellen	Zo zeg je dat (niet) De leerlingen leren door middel van 'verkeerde' voorbeelden hoe ze in verschillende sociale situaties op een acceptabele manier kunnen communiceren. Ze leren dat lichaamstaal daarbij belangrijk is	Zo schrijf je dat De leerlingen onderzoeken de verschillen in communiceren per sms, per brief en mondeling	Zo communiceer je online De leerlingen onderzoeken de verschillen in communiceren via sociale media en face-to-face
18	Misverstand De leerlingen vertellen elkaar over een misverstand dat ze ooit hadden en dat rechtgezet werd	Misverstand De leerlingen leren wat misverstanden (vooroordelen) over groepen mensen zijn en bedenken welke misverstanden er mogelijk over henzelf bestaan	Misverstand De leerlingen verdiepen hun inzicht in de rol van een misverstand. Ze beschrijven misverstanden en geven oplossingen. En ze gaan op zoek naar misverstanden in hun omgeving.	Pesten en cyberpesten De verschillen tussen pesten en cyberpesten worden besproken. De leerlingen bedenken wat ze kunnen doen als er online gepest wordt
19	Gezichtspunt Leerlingen oefenen het inleven in elkaar en het nemen van verschillende perspectieven in een conflict	Gezichtspunt De leerlingen ervaren m.b.v. optische illusie hoe verschillend twee mensen tegen hetzelfde aan kunnen kijken. En ze oefenen met het nemen van verschillende perspectieven	Gezichtspunt Leerlingen oefenen perspectief nemen door opzetten van verschillende 'brillen'. Leren dat je elkaars gezichtspunt moet begrijpen om conflicten op te lossen	Ik mag zeggen wat ik vind! Leerlingen leren wat vrijheid van meningsuiting betekent en worden zich bewust van de grenzen hiervan
20	Kan ik je overtuigen? De leerlingen oefenen door middel van stellingen het bedenken van argumenten en het overtuigen van elkaar	Geef eens een voorbeeld De leerlingen oefenen het overtuigen van elkaar door argumenten en voorbeelden te geven	Debatteren Leerlingen leren door middel van een debat hun mening verdedigen en onderbouwen met argumenten	Debat over vrijheid van meningsuiting Leerlingen leren door middel van een debat over de vrijheid van meningsuiting hun mening verdedigen en onderbouwen met argumenten
21	Luisteren en vragen stellen De leerlingen herhalen wat ze weten van goed luisteren, leren dat gezichtsuitdrukking, houding en gebaar belangrijk zijn daarbij. Ze oefenen goed luisteren	Samenvatten De leerlingen halen op wat goed luisteren is en ze leren en oefenen het samenvatten	Wikken en wegen De leerlingen leren argumenten en overeenstemming te bereiken door zich in te leven in verschillende standpunten en te zoeken naar de beste argumenten	Geloof je alle reclame? De leerlingen leren waarom het belangrijk is om een kritische houding ten opzichte van reclame te hebben
22	We hebben oor voor elkaar De leerlingen houden een vergadering om alles wat ze hebben geleerd in dit blok toe te passen	Praten met elkaar De leerlingen houden een debat om te laten zien wat ze allemaal hebben geleerd in blok 3	We hebben oor voor elkaar De leerlingen houden, in aanwezigheid van de ouders, een vergadering of een debat om te laten zien wat ze allemaal hebben geleerd in blok 3	Reclame maken voor ons manifest De leerlingen maken een manifest over 'We hebben oor voor elkaar' en bedenken hoe ze daarvoor reclame kunnen maken

Blok 4 – We hebben hart voor elkaar *De leerlingen leren omgaan met gevoelens van zichzelf en zich inleven in de gevoelens van anderen*

week	groep 1/2	groep 3/4	groep 3/4
23	Blij Bespreken, uitbeelden en herkennen van het gevoel 'blijdschap'. Leerlingen bedenken voorbeelden van situaties waarvan iemand blij kan worden.	Herkennen en benoemen van gevoelens Leerlingen beelden gevoelens uit en geven woorden aan gevoelens.	Herkennen en benoemen gevoelens Leerlingen geven woorden aan gevoelens met behulp van verhaaltjes. Ze beelden gevoelens uit. Ze breiden daarmee hun arsenaal aan gevoelens die ze kunnen benoemen uit.
24	Verdrietig Bespreken, uitbeelden en herkennen van het gevoel 'verdriet'. Leerlingen bedenken voorbeelden van situaties waar iemand verdrietig van kan worden en wat ze kunnen doen als ze verdrietig zijn.	Gevoelens overbrengen Leerlingen oefenen hun dagelijkse gevoelens te herkennen en verbaal en non-verbaal over te brengen met behulp van Gevoelsstokjes en het Gevoelsboek.	Gevoelens overbrengen Leerlingen oefenen hun dagelijkse gevoelens te herkennen en verbaal en non-verbaal over te brengen met behulp van Gevoelsstokjes en het Gevoelsboek.
25	Bang Mannetje Bespreken, uitbeelden en herkennen van het gevoel 'angst'. Leerlingen bedenken voorbeelden van situaties waarvan iemand bang kan worden en wat ze kunnen doen als ze bang zijn.	Omgaan met boosheid Leerlingen geven aan wat hen boos maakt, en welk gedrag ze dan vertonen met behulp van de rode en gele pet. Ze leren dat afkoelen belangrijk is voordat je conflicten op wil lossen.	Omgaan met boosheid Leerlingen geven aan wat hen boos maakt en wat voor gedrag ze dan vertonen. Ze leren dat afkoelen belangrijk is voordat je conflicten op wil lossen.
26	Eerst rustig worden, Aap! Bespreken, uitbeelden en herkennen van het gevoel 'boosheid'. Leerlingen bedenken voorbeelden van situaties waarin iemand boos kan worden en wat ze kunnen doen als ze boos zijn.	Samen staan we sterk De leerlingen onderzoeken het gevoel 'bang zijn'. Ze bedenken hoe ze iemand die iets niet durft, kunnen helpen.	Buitensluiten De leerlingen gaan in wat je voelt als je wordt buitengesloten. Ze leren het verschil tussen opkomen voor jezelf en het buitensluiten van een ander.
27	Ik voel me... De leerlingen laten zien hoe ze zich voelen in verschillende situaties.	Ik denk... Klopt dat? De leerlingen bedenken kenmerken van elkaar die je niet kunt zien en vragen of het klopt. Ze bedenken een opsteker voor elkaar door goed naar elkaar te kijken.	Ik denk dat jij... De leerlingen leven zich in in elkaar en denken na over verschillen en overeenkomsten die je niet snel kunt zien. Ze bedenken een opsteker voor elkaar door goed naar elkaar te kijken.
28	Een leuke activiteit De leerlingen bedenken zelf een activiteit en staan stil bij de vraag of het voor iedereen leuk is om te doen.	Een leuke middag De leerlingen verzorgen zelf een activiteit, en staan stil bij de vraag of iedereen het leuk gehad heeft.	Een leuke les De leerlingen verzorgen zelf een activiteit, en staan stil bij de vraag of iedereen het leuk gehad heeft.

Blok 4 – We hebben hart voor elkaar *De leerlingen leren omgaan met gevoelens van zichzelf en zich inleven in de gevoelens van anderen*

week	groep 5/6	groep 5/6	groep 7/8	groep 7/8
23	Herkennen en benoemen gevoelens Leerlingen geven woorden aan gevoelens met behulp van verhaaltjes. Ze beelden gevoelens uit. Ze breiden daarmee hun arsenaal aan gevoelens die ze kunnen benoemen uit.	Herkennen en benoemen gevoelens Leerlingen geven woorden aan gevoelens met behulp van verhaaltjes. Ze beelden gevoelens uit. Ze breiden daarmee hun arsenaal aan gevoelens die ze kunnen benoemen uit.	Herkennen en benoemen gevoelens De leerlingen breiden het arsenaal aan gevoelens die ze kunnen herkennen en benoemen verder uit door middel van een woordweb en een collage van gevoelens.	Ik voel, ik voel, wat jij ook voelt De leerlingen leren dat mensen over de hele wereld dezelfde gevoelens kennen, maar dat er verschillen zijn in de manier van uiten van gevoelens.
24	Gevoelens overbrengen Leerlingen oefenen hun dagelijkse gevoelens te herkennen en verbaal en non-verbaal over te brengen met behulp van de Lekker-in-je-vel-lijn en het Gevoelsschriftje.	Gevoelens overbrengen Leerlingen oefenen in het herkennen en verbaal en non-verbaal overbrengen van hun dagelijkse gevoelens met behulp van de Gevoelsbarometer en het Gevoelsschriftje.	Gevoelens overbrengen Leerlingen leren hun gevoelens te bespreken in de groep. En dat je op verschillende manieren om kunt gaan met boosheid. Dat sommige reacties een conflict verergeren, en ze oefenen 'stevig' reageren.	Ik hou van ... De leerlingen onderzoeken het begrip 'houden van' en leggen de relatie met 'verliefd zijn'.
25	Omgaan met boosheid Leerlingen denken na over welk gedrag ze vertonen als ze boos zijn. Ze leren welk gedrag meer of minder boos maakt. En bespreken hoe ze kunnen afkoelen als ze boos zijn.	Omgaan met boosheid Leerlingen denken na over wat hen boos maakt en welk gedrag ze dan vertonen. Ze leren wat een conflict erger maakt en wat helpt. Ze leren dat je een keus hebt als je boos bent.	Omgaan met boosheid Leerlingen denken na over wat hun boosheid 'triggert'. Ze leren wat een ik-boodschap is, en wat het positieve effect daarvan kan zijn. Ze oefenen het geven van een ik-boodschap.	Vlinders in je buik De leerlingen onderzoeken het gevoel 'verliefd zijn'.
26	Opkomen voor elkaar De leerlingen denken na over uitlachen en uitgelachen worden. Ze leren op te komen voor elkaar.	Verdriet De leerlingen denken na over het gevoel verdriet. En vertellen over hun eigen verdriet.	Het A-team De leerlingen denken na over buitensluiten als vorm van pesten en wat dat met je doet. Ze bedenken wat ze kunnen betekenen voor iemand die zich niet thuis voelt in de groep.	Verkering en relaties De leerlingen leren welke soorten relaties er zijn.
27	Lootjes en cadeautjes De leerlingen leren om in elkaars schoenen te gaan staan door voor elkaar een 'cadeautje' te bedenken. Ze geven elkaar feedback op het cadeautje.	Interview over gevoel De leerlingen leren een klasgenoot beter kennen door te vragen naar meningen en gevoelens in een interview.	Brieven De leerlingen leven zich in in de problemen van een ander, en schrijven een antwoord op brieven van leerlingen die om hulp en medeleven vragen.	Stop hou op, en handen thuis De leerlingen worden zich bewust van hun persoonlijke grenzen en leren dat ze die grenzen moeten aangeven.
28	Gymles bedenken De leerlingen bedenken, bereiden in groepjes voor en verzorgen (later) samen een gymles, die voor iedereen leuk moet zijn. En ze staan stil bij de vraag of iedereen het leuk gehad heeft.	Een leuke les De leerlingen verzorgen zelf een 'leuke' les, en staan stil bij de vraag of iedereen het leuk gehad heeft.	Een leuke les De leerlingen verzorgen zelf een 'leuke' les, en staan stil bij de vraag of iedereen het leuk gehad heeft.	Brieven De leerlingen worden er zich bewust van dat veel kinderen dezelfde problemen hebben met gevoelens, en dat het helpt om er met anderen over te kunnen praten. Ze kijken ook terug op hun persoonlijke doelen voor dit blok.

Blok 5 – We dragen allemaal een steentje bij *In het invoeringsjaar leren de leerlingen wat mediatie is, namelijk conflicten oplossen met de hulp van een derde, neutrale partij. Daarna stimuleren de lessen van dit blok dat de leerlingen een actieve bijdrage leveren aan de gemeenschap die de klas is. In groep 8 verwerven de leerlingen kennis over en inzicht in de democratie. Ze leggen de koppeling naar de eigen school.*

week	groep 1/2	groep 3/4	groep 3/4
29	We doen het samen Leerlingen ervaren dat helpen een positief effect kan hebben. De taken worden geëvalueerd en bijgesteld.	Helpen De leerlingen leren wanneer iets helpen is en wanneer bemoeien. Ze stellen naar aanleiding daarvan regels op voor helpen.	Helpen De leerlingen leren met behulp van een parabel het verschil tussen voorzeggende en op weg helpen.
30	Helpende Handjes De leerlingen worden nog meer medeverantwoordelijk gemaakt voor de gang van zaken in de klas. Er worden (nieuwe) afspraken gemaakt over de 'Helpende Handjes' (klassendienst).	Helpen bij conflicten De leerlingen leren hoe je anderen kunt helpen bij het oplossen van hun conflict. Ze oefenen ermee aan de hand van zelf bedachte conflictjes.	Helpen bij conflicten De leerlingen herhalen het helpschema van de vorige les en passen het toe op een conflictsituatie. Ze oefenen in tweetallen.
31	We helpen elkaar De leerlingen leren wanneer iets helpen is en wanneer bemoeien. De leerlingen weten waarmee ze elkaar kunnen helpen.	Mediatie 1 De leerlingen leren het verschil kennen tussen een leerkracht als scheidsrechter en een leerkracht als mediator. Ze worden gewezen op de leerlingmediatoren die op school functioneren.	Mediatie 1 De leerlingen leren het verschil kennen tussen een leerkracht als scheidsrechter en een leerkracht als mediator. Ze worden gewezen op de leerlingmediatoren die op school functioneren.
32	We helpen elkaar bij een ruzie Leerlingen leren elkaar te helpen bij het oplossen van een ruzie met behulp van het stappenplan.	Mediatie 2 De leerlingmediatoren van de school presenteren zich en leggen de leerlingen uit hoe een mediatie met leerlingmediatoren werkt. De les wordt gegeven op het moment dat de leerlingmediatoren gaan functioneren.	Mediatie 2 De leerlingmediatoren van de school presenteren zich en leggen de leerlingen uit hoe een mediatie met leerlingmediatoren werkt. De les wordt gegeven op het moment dat de leerlingmediatoren gaan functioneren. Als er geen leerlingmediatoren zijn kan deze les worden gebruikt om groepsmediatoren te werven.

Blok 5 – We dragen allemaal een steentje bij *In het invoeringsjaar leren de leerlingen wat mediatie is, namelijk conflicten oplossen met de hulp van een derde, neutrale partij. Daarna stimuleren de lessen van dit blok dat de leerlingen een actieve bijdrage leveren aan de gemeenschap die de klas is. In groep 8 verwerven de leerlingen kennis over en inzicht in de democratie. Ze leggen de koppeling naar de eigen school.*

week	groep 5/6	groep 5/6	groep 7/8	groep 7/8
29	Zomaar aardig zijn Na een voorbeeld van 'iets doen' voor een goed doel, bedenken leerlingen in tweetallen voorbeelden van aardige, vriendelijke gedragingen van zichzelf.	Verantwoordelijk voor de gemeenschap Door verhalen worden leerlingen bewust gemaakt van het verschil tussen verantwoordelijkheid voor je kleine zusje en verantwoordelijkheid voor de gemeenschap, bijvoorbeeld de klas of de school.	De Participatieladder Leerlingen leren wat participatie is, en wat er van hen verwacht wordt t.a.v. actief meedoen, een bijdrage leveren en initiatief nemen. Ze bedenken ideeën om 'hoger' op de participatieladder te komen: meer in de richting van meebeslissen en eigenaarschap.	De democratie De leerlingen krijgen inzicht in de democratie als staatsvorm. Leerlingen kennen de rol van verkiezingen, Tweede Kamer en regering in een democratie. (Tijdens de invoeringsfase leren de leerlingen wat mediatie is).
30	Een aardig plan Leerlingen bedenken in drietallen zoveel mogelijk ideeën om een bijdrage te leveren aan hun groep.	Een steentje bijdragen Leerlingen leren wat het betekent om je steentje bij te dragen, en bedenken ideeën voor hun eigen bijdrage aan de schoolgemeenschap. De routine <i>De Kei van de Dag</i> wordt ingesteld.	Een nieuwe taak: een commissie Ze kiezen samen met de leerkracht welk idee uit de vorige les zal worden uitgevoerd (hoog op de participatieladder). Leerlingen leren aan de hand van het voorbeeld van de feestcommissie wat een commissie is en hoe die werkt.	Regels en wetten De leerlingen verdiepen hun inzicht in de democratie als staatsvorm. En ze zien de analogie tussen schoolregels en wetten. (Tijdens de invoeringsfase oefenen de leerlingen mediatie).
31	Een aardige groep Leerlingen bepalen samen hun bijdrage aan de groep. Ze brainstormen in viertallen over activiteiten die ze kunnen doen. Samen met de groep wordt gestemd en zo een top-5 van voornemens opgesteld.	Onze bijdrage aan de school Leerlingen bepalen samen hun bijdrage aan de school. In kleine groepen wordt een top-5 gemaakt van de ideeën uit de vorige les, en met de hele groep wordt vervolgens een keuze gemaakt voor de 5 ideeën die ook echt uitgevoerd gaan worden.	Een commissie kiezen Leerlingen denken mee over welke commissie er in de klas komt, en gaan daar naar solliciteren.	De Grondwet De leerlingen dat in de Grondwet algemene rechten staan, en dat iedereen zich aan de Grondwet moet houden. Ze krijgen inzicht in de betekenis van de grondrechten. (Tijdens de invoeringsfase oefenen de leerlingen mediatie).
32	Een aardig iemand De leerlingen maken een lijst met eigenschappen van 'een aardig iemand'.	Een krant maken Leerlingen reflecteren op wat ze hebben gedaan in blok 5 door middel van het maken van een krant, die verspreid wordt onder de ouders en het schoolteam.	Wie komt in de commissie? De commissie wordt vastgesteld. De leerlingen besluiten wie er in de commissie komt te zitten.	Een Grondwet voor de school De leerlingen passen hun kennis over de grondwet toe op de school.

Blok 6 – We zijn allemaal anders *Een open houding bij de leerlingen ten aanzien van verschillen tussen mensen. In groep 8 blikken de leerlingen terug op hun basisschooltijd en nemen op een goede manier afscheid van elkaar en van de school*

week	groep 1/2	groep 3/4	groep 3/4
33	Ik kan goed... Leerlingen leren bewondering en respect te hebben voor elkaars vaardigheden en die van zichzelf.	We gaan een boekje maken Aan de hand van een prentenboek bespreken we overeenkomsten en verschillen tussen de leerlingen. Leerlingen worden georiënteerd op de opdracht van de komende weken: het maken van een boekje in tweetallen.	Jouw familie Leerlingen worden georiënteerd op het thema 'overeenkomsten en verschillen tussen families'. Ze oefenen het doen van een interview, en bereiden de interviews voor die ze thuis gaan doen.
34	Het Familiemuseum De leerlingen doen ervaring op met het Familiemuseum door het voorbeeld van de leerkracht. De leerlingen leren het gezin van Selma kennen.	Werken aan het boekje Leerlingen maken in tweetallen een begin met het boekje. Kiezen van een thema, erover tekenen, vertellen aan elkaar en aan de groep.	Vragen bedenken Leerlingen kiezen een onderzoeksthema uit en bedenken vragen die ze aan hun familie gaan stellen.
35	We maken een Familiemuseum De leerlingen maken (samen met hun ouders) een Familiemuseum en praten daarover. De leerlingen leren de familie van Selma kennen.	Verder werken aan het boekje 1 Leerlingen werken verder aan het boekje. Ze kiezen een ander thema, en maken weer een tekening en vertellen over hun tekening.	Interviews afnemen Leerlingen verzamelen informatie door thuis een lid van hun familie met behulp van zelfbedachte vragen te interviewen. Ze maken daar aantekeningen van.
36	Het Familiemuseum presenteren De kinderen presenteren (samen met ouders) hun familiemuseum.	Verder werken aan het boekje 2 Leerlingen kiezen een ander thema. Ze maken weer een tekening of schrijven iets op over zichzelf naar aanleiding van het subthema. Ze vertellen elkaar over hun tekening.	Overeenkomsten en verschillen Als de leerlingen informatie uitgewisseld hebben gaan ze een op een werkblad inventariseren wat de overeenkomsten en de verschillen tussen hun families zijn.
37	Anders en hetzelfde De kinderen praten aan de hand van hun familiemuseum en een prentenboek over verschillen en overeenkomsten.	Kijk, ons boekje is af! Leerlingen maken samen hun boekje af. Ze vertellen de hele groep over hun boekje, en bekijken elkaars boekjes.	Presentaties Leerlingen houden korte presentaties over verschillen en overeenkomsten tussen de families.
38	De tentoonstelling Kinderen presenteren hun familiemuseum tijdens de grote tentoonstelling van het Familiemuseum.	Wat hebben we onthouden? De leerkracht stelt verschillende vragen om na te gaan wat de leerlingen hebben onthouden, en om reflectie te stimuleren.	Wat weten we er nu van? De leerlingen worden getoetst op de kennis die ze opgedaan hebben in hun onderzoek en bij de presentaties van anderen.

Blok 6 – We zijn allemaal anders *Een open houding bij de leerlingen ten aanzien van verschillen tussen mensen. In groep 8 blikken de leerlingen terug op hun basisschooltijd en nemen op een goede manier afscheid van elkaar en van de school*

week	groep 5/6	groep 5/6	groep 7/8	groep 7/8
33	We zijn allemaal anders Leerlingen worden georiënteerd op het thema. Ze denken na over verschillen en overeenkomsten tussen mensen, en kiezen personen uit om later te gaan interviewen.	We zijn allemaal anders De leerlingen leren dat er verschillen tussen mensen en gezinnen zijn, maar ook overeenkomsten. En reflecteren over de vraag of zij liever hetzelfde of liever anders dan anderen zijn.	Geloof het of niet De leerlingen onderzoeken verschillen in waarden aan de hand van foto's en bedenken wat dat met levensbeschouwing te maken kan hebben. Ze denken na over uitingen van levensbeschouwingen bij hen thuis.	Afscheid nemen De leerlingen reflecteren op hun 'vreedzame' kwaliteiten en praten over afscheid nemen.
34	Vragen bedenken Leerlingen leren het verschil tussen open vragen en gesloten vragen, en oefenen daarmee. En ze bedenken vragen die ze gaan stellen, en maken afspraken over taakverdeling.	Wat willen we weten? De leerlingen vormen koppels. Ze bedenken wat ze van elkaar willen weten en aan elkaar gaan vragen.	Wat willen we weten? De leerlingen gaan op zoek naar feiten en naar persoonlijke beleving rondom levensbeschouwingen. Ze kiezen een onderwerp en bedenken vragen waar ze een antwoord op gaan zoeken.	Terugblik op mijn basisschool Leerlingen maken een begin met terugblikken op hun basisschooltijd.
35	Interviews afnemen De leerlingen nemen de interviews af en werken deze uit.	Interviews afnemen Leerlingen halen het verschil tussen open en gesloten vragen op. Ze leren dat je bij korte antwoorden kunt doorvragen. Ze interviewen elkaar.	Onderzoek doen Deze les is een zelfstandige werkles. De leerlingen gaan op zoek naar antwoorden op hun vragen.	Terugblik op mijn basisschool – deel 2 Leerlingen gaan verder met terugblikken op hun basisschooltijd.
36	Een werkstuk maken Leerlingen werken de interviews uit, en maken een groepswerkstuk over twee verschillende personen naar aanleiding van hun onderzoekje.	Biografie maken De leerlingen bewerken de ruwe antwoorden van het interview tot een biografische beschrijving, die eindigt met het formuleren van verschillen en overeenkomsten.	Werkstuk maken De leerlingen maken op basis van de antwoorden die ze vorige les gevonden hebben samen een groepswerkstuk.	Een herinneringsboek Leerlingen maken een herinneringsboek van de eigen groep.
37	Presentaties houden Leerlingen presenteren hun onderzoek en benoemen overeenkomsten en verschillen.	Verskillende verschillen De leerlingen leren dat verschillen individueel, maar ook cultureel, religieus of milieubepaald kunnen zijn.	Presentaties De leerlingen houden in groepen of tweetallen spreekbeurten, presentaties, discussies over hun werkstuk. (Of een nabespreking van een bezoek of een gastspreker).	Een aardige brief De leerlingen schrijven voor al hun klasgenoten een 'aardige brief'.
38	Oordeel en vooroordeel Leren en oefenen in het onderscheid tussen oordeel en vooroordeel. En ze worden getoetst op de kennis die ze opgedaan hebben over verschillen en overeenkomsten.	Presentaties en toets Leerlingen reflecteren op het doel van dit blok. Ze geven presentaties over hun biografie en luisteren naar elkaars presentatie. Ze maken een toets die over feiten en doelen van dit blok gaat.	Presentaties en toets De leerlingen houden in groepen of tweetallen spreekbeurten over hun werkstuk. Na de presentaties maken de leerlingen een toets.	Een cadeau voor de school De leerlingen denken na over hoe ze hun kwaliteiten gaan inzetten op de school voor voortgezet onderwijs. En ze maken een cadeau voor de hele school.